

ELŻBIETA BRYCKA

Niektóre uwarunkowania rozwoju uzdolnień językowych młodzieży licealnej na przykładzie języka rosyjskiego

WPROWADZENIE

Przedmiotem licznych badań psychologów i lingwistów był problem: czy podłożem uzdolnień językowych są wrodzone predyspozycje psychiczne, czy też powstały one wskutek oddziaływania innych czynników.

We współczesnej literaturze psychologicznej i pedagogicznej podkreśla się coraz częściej znaczenie wielu czynników warunkujących rozwój uzdolnień językowych. Powszechnie uznawane teorie rozwoju inteligencji i zdolności specjalnych – m.in. triadowa teoria R.B. Cattella¹, J.P. Guilforda², czy współczesnych psychologów radzieckich³ i polskich m.in. J. Pietera⁴, J. Strelaua, J. Reykowskiego i innych nie wykluczają znaczenia środowiska społeczno-kulturowego w tym procesie lecz łączą go z wzajemnym współdziałaniem czynników wrodzonych, dydaktycznych i osobowościowych.

Mając przeto na uwadze w ogóle znaczenie języków obcych w rozwoju nauki i techniki, a szczególnie doniosłość znajomości języka rosyjskiego dla polskiego społeczeństwa wybrałam do zbadania problem uwarunkowań rozwoju uzdolnień do przyswajania tego języka przez uczniów szkół licealnych.

ANALIZA PODSTAWOWYCH POJĘĆ: UZDOLNIENIA JĘZYKOWE, UZDOLNIENIA DO PRZYSWAJANIA JĘZYKA OBCEGO, UCZEŃ UZDOLNIONY DO JĘZYKA ROSYJSKIEGO

Pojęcie uzdolnień językowych należy do wieloznacznych w literaturze psychologiczno-pedagogicznej. W pracy tej przyjmuję, zgodnie z koncepcją

¹ R.B. Cattell, *Abilities, Their Structure and Action*, Boston, 1971.

² J.P. Guilford, *Determinanty inteligencji (w:) Natura inteligencji człowieka*, rozdz. 16, s. 736–781, Warszawa 1978.

³ *Zagadnienia psychologii różnic indywidualnych. Prace psychologów radzieckich*. Wybór i opracowanie J. Strelau, Warszawa 1971.

⁴ J. Pieter, *Spoleczne i dziedziczne podłoże różnic indywidualnych*, *Myśl współczesna* 1948 nr 5, s. 198–214.

B. Bielajewa, psychologa radzieckiego, następującą definicję uzdolnień językowych: „Zdolności językowe to takie właściwości psychiczne jednostki, które umożliwiają jej skuteczne opanowanie języka obcego w mowie i w piśmie, czyli całość elementów fonetycznych, leksykalnych, gramatycznych, stylistycznych wzajemnie połączonych z podstawowymi procesami mowy tj. słuchaniem, mówieniem, czytaniem i pisanem”⁵.

Zestawiając i porównując zdolności językowe ze zdolnościami mownymi dostrzegamy ich wzajemne powiązanie i współdziałanie tworzące ogólną strukturę całości kształtu uzdolnień do przyswajania języka obcego⁶. Z kolei przez pojęcie uzdolnienia do przyswajania języka obcego należy rozumieć całość właściwości psychicznych jednostki ułatwiający jej efektywniejsze od innych przyswajanie tego języka. Biorąc pod uwagę określenia najczęściej spotykane w literaturze, wyniki własnej obserwacji uczniów, a także założenia przyjętej koncepcji uzdolnień językowych, przyjęłam opisową definicję pojęcia „uczeń wykazujący specjalne uzdolnienia językowe, przejawiające się na zajęciach języka obcego”. Uczeń taki wyróżnia się następującymi właściwościami spośród swoich rówieśników:

- łatwością uczenia się danego języka obcego oraz trwałością zapamiętywanego materiału,
- cechuje go duża koncentracja uwagi na zajęciach z danego języka a także łatwość skupienia się nad trudnymi problemami z tego zakresu,
- posiada rozległą wiedzę z zakresu danego języka obcego,
- posiada bogaty zasób słownictwa, który wykorzystuje w praktycznym posługiwaniu się w mowie i piśmie,
- czyta poprawnie i biegle (uwzględniając zjawiska akcentu, intonacji i ortoepii) teksty w oryginale,
- jest oryginalny i twórczy w wykonywaniu zadań, prace jego są samodzielne,
- wykazuje stosunkowo dużą pomysłowość na lekcjach z danego języka obcego,
- cechuje się szerokim kręgiem zainteresowań w powyższej dziedzinie wiedzy,
- wyróżnia się silną motywacją szkolnego uczenia się, a szczególnie opanowania tego języka,
- cechuje takiego ucznia duża pracowitość, ambicja, silna wola, a także właściwa postawa i zaangażowanie do nauki języka obcego,
- wyróżnia się poza tym możliwością twórczych osiągnięć, która przejawia się w różnorodnych formach m.in. takich jak: aktywne uczestnictwo

⁵ B. Bielajew, *Zarys psychologii nauczania języków obcych*, s. 239, Warszawa 1969, PZWS.

⁶ B. Bielajew, op. cit., s. 240.

w kółku zainteresowania, czytanie w oryginale książek, gazet i czasopism, prowadzenie w języku obcym korespondencji, a przede wszystkim udział w konkursach i olimpiadach,

– ponadto takiego ucznia cechuje także sprawne logiczne myślenie w języku obcym i wysoka ogólna sprawność umysłowa.

Przedstawiona opisowa definicja ucznia wykazującego uzdolnienia językowe uwzględnia zarówno poszczególne zdolności – mowne, leksykalne itp. – składające się na strukturę całokształtu uzdolnień, a także wskazuje na bardzo ważne cechy osobowości, które winny cechować ucznia uzdolnionego do przyswajania języka rosyjskiego.

METODOLOGIA BADAŃ

Materiał empiryczny służący za podstawę niniejszego opracowania uzyskano na podstawie badań 1 332 uczniów z 39 klas od pierwszej do czwartej w pięciu wylosowanych liceach ogólnokształcących w Krakowie i Kazimierzy Wielkiej. Zastosowałam następujące metody, techniki i narzędzia badawcze:

1. Badania testowe

– testy wiadomości i sprawności z języka rosyjskiego: pisemny i ustny, przygotowany dla każdej klasy oddzielnie,

– testy ogólnej sprawności umysłowej: test percepcyjny J.C. Ravena i test cichego czytania ze zrozumieniem UNESCO.

2. Wywiady: z dyrektorami szkół, nauczycielami języka rosyjskiego, z uczniami uzdolnionymi i ich rodzicami oraz sondaż wśród ogółu badanych.

3. Dokonałam tzw. „Orientacyjnej punktacji środowiska”, posługując się arkuszem opracowanym przez J. Konopnickiego.

4. Ankietę skierowaną do wszystkich uczniów.

5. Obserwację – podczas lekcji języka rosyjskiego.

6. Analizę dokumentacji wyników nauczania, zeszytów uczniowskich.

7. Metody statystyczne: obliczanie średnich, wskaźników efektywności, współczynników korelacji i inne, w zależności od potrzeb.

Na podstawie literatury i praktyki pedagogicznej przyjęto następującą hipotezę. Założono, że uzdolnienia do przyswajania języka obcego uwarunkowane są współdziałaniem czynników środowiskowych, dydaktycznych i psychologicznych. Weryfikacja hipotezy, udzielenie odpowiedzi na szereg szczegółowych pytań badawczych wymagały przeprowadzenia odpowiednich badań i wykonania określonych czynności.

I tak, w pierwszym etapie poddano badaniom testami językowymi (skonstruowanymi dla każdej klasy oddzielnie) 1 332 uczniów. Na tym etapie

ustalono następujące kryterium: każdy uczeń, który uzyska 76 punktów i więcej (na 100 możliwych) będzie uważany za uzdolnionego do przyswajania języka.

Ponadto zebrano opinie nauczycieli-rusycystów na temat uzdolnień językowych swoich uczniów, oraz przeprowadzono sondaż wśród młodzieży. Zbierając w każdej badanej klasie pisemną opinię n.t. „Kogo Twoim zdaniem w waszej klasie można uważać za ucznia uzdolnionego do przyswajania języka rosyjskiego i dlaczego tak sądzisz”?

Następnie na podstawie analizy opinii nauczycieli i uczniów oraz wyników pisemnych testów językowych wyselekcjonowano grupę podstawową 153 osób (11,48%), uzdolnionych do języka rosyjskiego. Młodzież, która nie przejawiała uzdolnień językowych stanowi grupę porównawczą.

Prowadząc badania z zakresu uwarunkowań rozwoju uzdolnień językowych młodzieży licealnej, poszukiwałam odpowiedzi m.in. na takie pytania szczegółowe, jak:

– Czy czynniki społeczno-ekonomiczne środowiska domowego ucznia, tj. miejsce zamieszkania, pochodzenie społeczne, sytuacja materialna i warunki mieszkaniowe wpływają na rozwój uzdolnień do języka rosyjskiego?

– Czy atmosfera wychowawcza w domu rodzinnym, a przede wszystkim: stosunek rodziców do nauki szkolnej dziecka determinuje rozwój uzdolnień do przyswajania języka rosyjskiego?

– Czy czynniki kulturalne środowiska domowego, a mianowicie: wykształcenie i zainteresowania rodziców, warunki kulturalne badanych rodzin, znajomość języków obcych w rodzinie, wywierają wpływ na kształtowanie uzdolnień językowych?

W środowisku szkolnym wybrałam do zbadania m.in. następujące zmienne: profil przedmiotowy klasy, metody pracy na lekcjach języka rosyjskiego możliwości pozalekcyjnej aktywności uczniów, np. kółka zainteresowań.

Z zakresu czynników psychologicznych interesowały autorkę następujące pytania:

– czy poziom ogólnej sprawności umysłowej uczniów wpływa na rozwój ich uzdolnień do przyswajania języka rosyjskiego?

– czy istnieje zależność między zainteresowaniami, motywacją uczenia się a poziomem uzdolnień językowych?

Prezentowane wyniki badań stanowią fragment szerszego opracowania z zakresu determinacji rozwoju uzdolnień specjalnych. Ze względu na ograniczone rozmiary artykułu przedstawię tylko analizę po jednej wybranej zmiennej z każdej grupy czynników.

CZYNNIKI ŚRODOWISKOWE BADANYCH A ROZWÓJ UZDOLNIEŃ JĘZYKOWYCH

Drogą ankiet i wywiadów zgromadzono obszerny i ciekawy materiał empiryczny dotyczący czynników środowiskowych. W niniejszej analizie brano pod uwagę zmienną: pochodzenie społeczne.

Przy określaniu pochodzenia społecznego uczniów brano pod uwagę wykształcenie i wykonywany zawód rodziców. Dane zestawiono w tabeli nr 1.

Tabela 1

Pochodzenie społeczne badanych uczniów

Pochodzenie społeczne	Badani uczniowie					
	Ogółem		Grupa podstawowa		Grupa porównawcza	
	L	%	L	%	L	%
Ogółem	1 332	100,0	153	100,0	1 179	100,0
Inteligenckie	652	48,9	89	58,1	563	47,7
Robotnicze	481	36,1	45	29,4	436	36,9
Chłopsko-robotnicze	33	2,4	3	1,9	30	2,5
Chłopskie	141	10,5	16	10,4	125	10,6
Brak danych	25	1,1	—	—	25	2,1

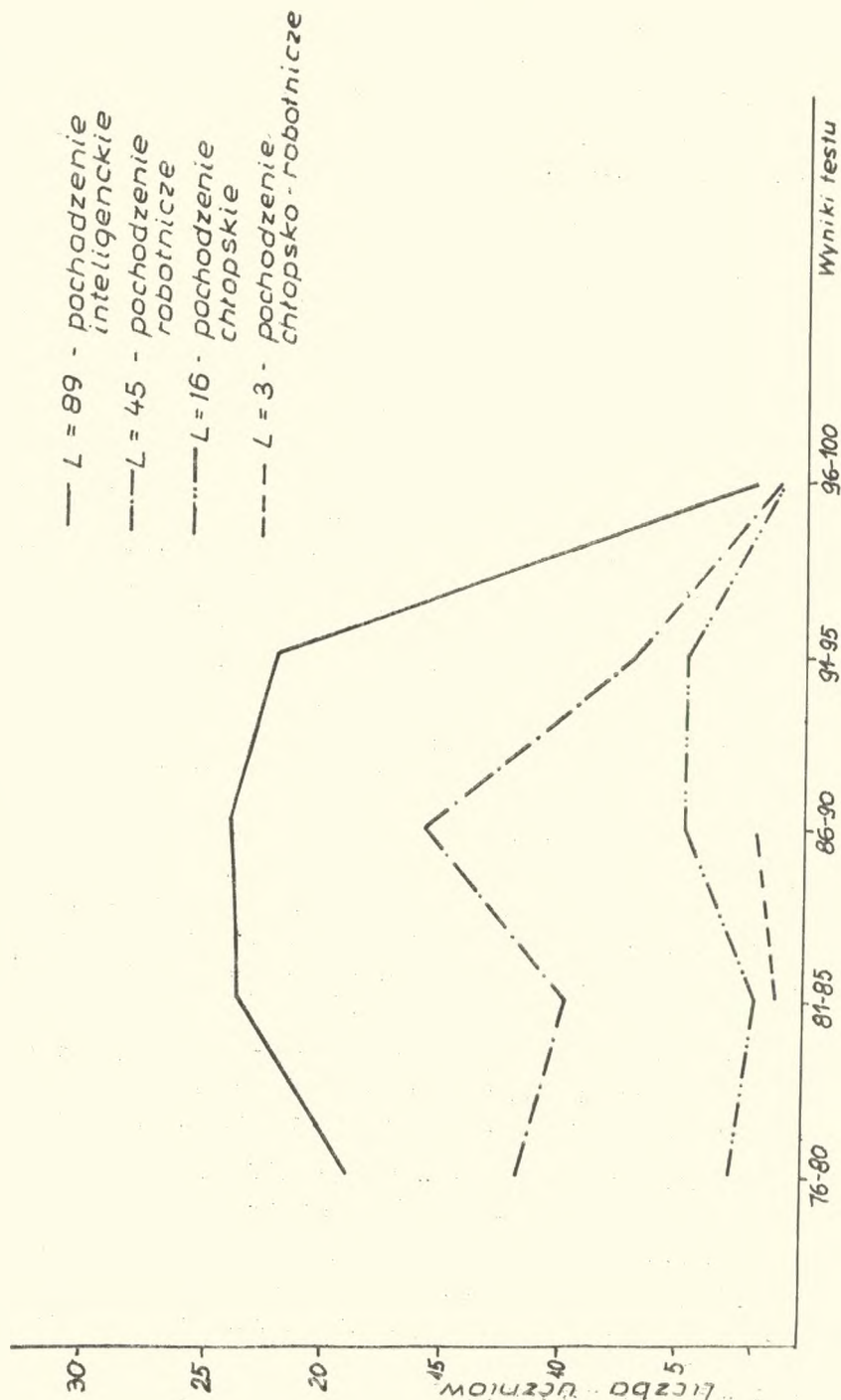
Z danych zawartych w tabeli nr 1 wynika, że wyraźnie wyższe wskaźniki odnośnie uzdolnień językowych uzyskała młodzież pochodzenia inteligenckiego (58% uzdolnionych na 49% ogółu badanych), a wyraźnie niższe – młodzież pochodzenia robotniczego (29,4% uzdolnionych językowo na 36% ogółu badanych); natomiast prawie identyczne wskaźniki uzyskała młodzież chłopska (10,4% uzdolnionych na 10,5% ogółu badanych).

Podstawą do wysunięcia wniosku na temat zależności poziomu uzdolnień od pochodzenia społecznego było: porównanie wyników uzyskanych w piśmie i ustnym teście w każdej kategorii pochodzenia społecznego.

– porównanie wskaźników efektywności rozwiązywania testu w poszczególnych kategoriach pochodzenia społecznego,

– dokonanie obliczeń statystycznych – m.in. obliczono średnie arytmetyczne, odchylenie standardowe, istotność różnic między średnimi dla każdej grupy młodzieży wyodrębnionej według pochodzenia społecznego.

Rozkład wyników pisemnego testu z j. rosyjskiego w poszczególnych grupach pochodzenia społecznego

Dane na ten temat ilustruje wykres 1 i prezentuje tabela 2.

Tabela 2

Zestawienie wskaźników efektywności⁷ wykonania testów językowych w poszczególnych kategoriach pochodzenia społecznego

Pochodzenie społeczne	Liczba badanych	Wskaźniki rozwiązania testu		Średnie arytmetyczne		Odchylenia standardowe
		pisemnego	ustnego ⁸	pisemnego	ustnego	
Inteligentkie	89	91,9	87,8	92	45,0	7,6
Robotnicze	45	85,04	85,1	85	42,5	5,1
Chłopskie	16	87,2	83,5	87	41,7	5,9
Chłopsko-robotnicze	3	85,6	86,8	86	44,3	3,2

Z porównania danych zestawionych w tabeli 1 i na wykresie 1 wynika, że wśród młodzieży pochodzenia robotniczego, chłopskiego i chłopsko-robotniczego wskaźnik efektywności kształtował się w granicach 85–87%. Uczniowie pochodzenia inteligentckiego uzyskali najwyższy procent rozwiązania zadań obu testów: w pisemnym 91,9%, w ustnym 87,8%. Mimo że maksymalna różnica między wskaźnikami efektywności testu pisemnego wynosi tylko 6,8%, to jednak można powiedzieć, że pochodzenie społeczne rzutuje na rozwój uzdolnień do przyswajania języka rosyjskiego. Świadczą o tym obliczenia statystyczne w wydzielonych podgrupach młodzieży, m.in. błąd standardowy różnicy średnich⁹ (1,23) czy wartość testu t-Studenta¹⁰ (5,6).

Porównując wyniki zebranego materiału empirycznego z rezultatami badań opublikowanymi w polskiej literaturze pedagogicznej dochodzimy do stwierdzenia, iż uczniowie uzdolnieni charakteryzują się przewagą pochodzących ze środowisk inteligentckich. Ciekawe okazały się wyniki badań prowadzonych wśród laureatów olimpiad z przedmiotów ścisłych. Zwycięzcy olimpiad wywodzą się ze wszystkich warstw społecznych: 8,6% jest po-

⁷ Przykład obliczania wskaźnika efektywności: jako wskaźnik efektywności wykonania zadań testowych przyjęto procentowy stosunek sumy punktów faktycznie uzyskanych do sumy punktów teoretycznie możliwych do uzyskania – np. każdy badany uczeń mógł uzyskać 100 punktów z pisemnego testu języka rosyjskiego. Ogółem badanych uzdolnionych do języka rosyjskiego było 153 uczniów, wszyscy oni mogli uzyskać łącznie 153 000 punktów. Grupa ta uzyskała 13 666 punktów, co stanowi 89,32% punktów możliwych do uzyskania.

⁸ W ustnym teście uczeń mógł uzyskać maksymalnie 50 punktów.

⁹ Brano pod uwagę różnice między średnimi pochodzenia inteligentckiego, robotniczego, stosując wzór:

$$sdM = \sqrt{BS_{M_1}^2 + BS_{M_2}^2}$$

BS = błąd standardowy średniej.

$$^{10} t - \text{Studenta obliczono wg wzoru } t = \frac{M_1 - M_2}{\sigma \sqrt{N}}$$

chodzenia chłopskiego, 12,5% pochodzenia robotniczego, 65,6% inteligentnego, 7% rzemieślniczego, 6,3% innego ¹¹.

Podsumowując rozważania, możemy powiedzieć, że pochodzenie społeczne młodzieży jest jednym z ważnych składników środowiska domowego, warunkującym w pewnym stopniu rozwój i wysoki poziom uzdolnień specjalnych badanych.

DYDAKTYCZNE CZYNNIKI DETERMINUJĄCE ROZWÓJ UZDOLNIEŃ DO PRZYSWAJANIA JĘZYKA ROSYJSKIEGO

Wśród czynników dydaktycznych determinujących w znacznej mierze rozwój uzdolnień językowych wyodrębniono do badań te, które są związane z nauczycielem: cechy osobowości, stosowane metody pracy, stosunek do uczniów, a także niektóre składniki organizacyjne środowiska szkolnego.

W niniejszym opracowaniu pragnę właśnie przedstawić analizę istotnego czynnika organizacyjnego tj. sprofilowania przedmiotowego klas, w których uczyli się badani.

SPROFILOWANIE PRZEDMIOTOWE KLAS LICEALNYCH, DO KTÓRYCH UCZĘSZCZALI BADANI UCZNIOWIE

W szkolnictwie średnim istnieją od 1962 roku klasy sprofilowane, realizujące rozszerzony program jednego z języków zachodnich lub języka rosyjskiego. Głównym celem tworzenia klas sprofilowanych jest pogłębienie wiedzy uczniów z danego przedmiotu oraz zapewnienie opieki nad młodzieżą posiadającą uzdolnienia specjalne i zainteresowania kierunkowe ¹².

Tabela 3

Liczba badanych uczniów w klasach o różnych profilach przedmiotowych

Profil przedmiotowy klas badanych	Badani uczniowie					
	Grupa podstawowa		Grupa porównawcza		Ogółem badanych	
	L	%	L	%	L	%
Klasy o profilu matematyczno-fizycznym	59	38,5	425	36,1	484	36,3
Klasy o profilu humanistycznym	43	28,1	309	26,2	352	26,4
Klasy o profilu ogólnym	31	20,3	342	29,0	373	28,1
Klasy z poszerzonym programem j. rosyjskiego	20	13,1	103	8,7	123	9,2

¹¹ I. Białecki, *Funkcjonowanie olimpiad matematycznych*, Wrocław 1975, s. 75, 92

¹² Dz. Urz. Min. Ośw., 1962 nr 11, poz. 119.

Autorka objęła swoimi badaniami młodzież licealną uczącą się w klasach o profilu poszerzonym programem języka rosyjskiego, humanistycznym, matematyczno-fizycznym i podstawowym. W tabeli 3 zestawiono szczegółowe dane.

Na podstawie danych tabeli 3 można stwierdzić, że największy odsetek badanych uczniów uzdolnionych do przyswajania języka rosyjskiego uczy się w klasach o profilu matematyczno-fizycznym, tj. 38,5%; w humanistycznym – 28,1%; o profilu ogólnym – 20,3%, zaś językowym – 13,1%. Wyniki takie są zaskakujące. Różnice ilościowe można tłumaczyć głównie doбором do badań populacji: najwięcej, bo 36,3% z klas matematyczno-fizycznych, a tylko 9,2% z klas o rozszerzonym programie języka rosyjskiego.

Zaskakiwać może raczej fakt wysokiego odsetka uczniów uzdolnionych językowo w klasach matematyczno-fizycznych (38,5% w stosunku do 36,3% ogółu badanych z tych klas) oraz fakt dużego odsetka uczniów klas językowych nie przejawiających uzdolnień w tym kierunku (8,7% na 9,2% ogółu badanych uczniów z tych klas). A zatem, nauka uczniów w klasach z poszerzonym programem języka rosyjskiego nie może być traktowana jako wskaźnik grupowania młodzieży uzdolnionej do języka, chociaż należałoby tego oczekiwać. Sytuacja taka, jak stwierdzono w toku badań, jest często wynikiem przypadkowego doboru uczniów do klas profilowanych, podyktowanego względami organizacyjnymi, kadrowymi, a nie uzdolnieniami uczniów.

Dalszą analizę prowadzono pod kątem odpowiedzi na pytanie: czy istnieje związek między profilem przedmiotowym danej klasy a przejawianiem się i poziomem uzdolnień językowych młodzieży licealnej? W tym celu dokonano porównania wyników pisemnego i ustnego testu języka rosyjskiego, uzyskanych przez badaną młodzież uczącą się w klasach o różnych profilach przedmiotowych. Zestawienie liczbowe zamieszczono w tabeli 4, która zawiera wyniki ustnego testu.

Tabela 4

Wyniki ustnego testu z języka rosyjskiego w klasach sprofilowanych

Profil przedmiotowy badanych klas	Wyniki ustnego testu z języka rosyjskiego					
	36–40		41–45		46–50	
	L	%	L	%	L	%
Matematyczno-fizyczny L = 59 (100%)	19	32,03	21	35,6	19	32,03
Humanistyczny L = 43 (100%)	15	34,9	18	41,6	19	23,3
Ogólny L = 31 (100%)	10	32,3	15	48,3	6	19,3
Językowy L = 20 (100%)	5	25,9	12	60,0	3	15,0

Na podstawie danych zestawionych w tabeli 4 można mówić o pewnym zróżnicowaniu wyników ustnego testu, uzyskanych przez młodzież w zależności od profilu klasy. Rozpatrując natomiast wyniki pisemnego testu z języka rosyjskiego daje się zauważyć, że najwyższą punktację uzyskali badani klas o profilu matematyczno-fizycznym, a następnie ogólnym. Warto dodać, że żaden z uczniów z klas o profilu językowym i humanistycznym nie uzyskał piątego, najwyższego przedziału wyników w pisemnym teście. Wysoki procent w dwóch pierwszych przedziałach najniższych wyników uzyskali ci sami badani, wywodzący się z klas o tych samych profilach. A zatem, rozsiew osiągnięć w pisemnym teście uczniów z klas o profilu językowym jest podobny do rozkładu rezultatów uzyskiwanych przez badanych z klas o profilu ogólnym.

Wyniki ustnego testu były również zróżnicowane w obrębie poszczególnych klas. Jak z tabeli 4 wynika są one wyższe w klasach o profilu językowym: uczniowie ci uzyskali w 60% wyniki w przedziale środkowym i w 15% w przedziale najwyższym.

Uogólniając rozważania stwierdzono, że najkorzystniejsze wyniki w testach językowych uzyskała młodzież z klas matematyczno-fizycznych.

Przeprowadzona analiza materiału empirycznego daje podstawę do wysnucia ważnego postulatu, dotyczącego rekrutacji młodzieży do klas profilowanych. Dobór uczniów do klas profilowanych winien tak przebiegać, aby już w czasie jego trwania można było „wylawiać” uczniów o specjalnych zdolnościach odpowiadających danemu profilowi przedmiotowemu. Większa liczba lekcji z danego przedmiotu daje bowiem nauczycielom szansę prowadzenia indywidualizacji procesu dydaktycznego, a młodzieży stwarza dodatkowe warunki do konwersacji tak ważnej w rozwoju sprawności językowych.

CZYNNIKI PSYCHOLOGICZNE WARUNKUJĄCE ROZWÓJ UZDOLNIEŃ JĘZYKOWYCH

Wśród wielu składników osobowościowych determinujących rozwój uzdolnień językowych motywacja uczenia się stanowi czynnik konieczny i niezastąpiony. Motywy oczywiście nie występują w izolacji od innych czynników, są jednak bezpośrednią pobudką młodzieży do uczenia się i aktywności poznawczej.

Badaniami objęłam motywację szkolnego uczenia się młodzieży licealnej w obu porównywanych grupach. Analizę materiału z tego zakresu w niniejszym opracowaniu pominięto. Interesującym bowiem zagadnieniem w kręgu analizowanych uwarunkowań uzdolnień językowych jawi się problem motywacji uczenia się języka rosyjskiego badanych z grupy podstawowej. Materiał empiryczny zebrano drogą ankiet i wywiadów. Wypowiedzi szczegółowe uczniów badanych uszeregowano w trzy zasadnicze grupy: motywacje praktyczno-zawodowe, poznawcze i inne. Do grupy „motywacje praktyczno-zawo-

dowe" zaliczono wypowiedzi uczniów takie, jak np. *Znajomość języka rosyjskiego przyda mi się w przyszłości: podróże, korespondencja – (25%)*; *Uczę się chętnie, ponieważ zamierzam studiować filologię rosyjską – (6,5%)*; *Znajomość języka rosyjskiego jest mi niezbędna w zawodzie, który pragnę wykonywać" – (4%)*; *Do nauki języka rosyjskiego pobudza mnie chęć studiowania w ZSRR przedmiotów technicznych – (1,3%)*.

Motywy poznawcze obejmują te bodźce do uczenia się języka rosyjskiego, które wynikają z zainteresowań badanych, np. *Uczę się chętnie języka rosyjskiego i w ogóle języków obcych, bo mnie interesują – (7,2%)*; *Język rosyjski interesuje mnie od szkoły podstawowej i lubię się uczyć tego przedmiotu – (6%)*; *Interesuje mnie literatura rosyjska i pragnę ją w przyszłości czytać w oryginale – (2%)* itp.

Pozostałe wypowiedzi uczniów zaliczono do grupy „inne”. Obejmują one m.in. pobudki emocjonalne, np.: *Uczę się z przyjemnością języka rosyjskiego, ale właściwie to nigdy nie zastanawiałem się dlaczego, po prostu lubię ten przedmiot – (3%)*; ambicjonalno-lękowe – *Uczę się ze względu na rodziców – (0,7%)*; *Uczę się z obowiązku, tak jak i pozostałych przedmiotów – (1,3%)*, bodźce wynikające z pracy nauczyciela – *Uczę się języka rosyjskiego, bo podobają mi się lekcje z tego przedmiotu, są ciekawe – (5,1%)*.

Analiza odpowiedzi uczniów uzdolnionych językowo pozwala sądzić, że wśród badanych przeważają motywy praktyczne, związane bądź z wyborem kierunku studiów, bądź z ogólnozyciową przydatnością języka. Motywy takie podaje 109 uczniów, tj. 71,2% grupy podstawowej. Sytuację taką należy uznać za prawidłową, bowiem na kształtowanie się silnej pozytywnej motywacji uczenia się danego przedmiotu w szkole wpływa, w dużej mierze, przekonanie o jego praktycznej przydatności. Wyniki tych badań są w zasadzie zgodne ze stanowiskiem polskich badaczy tego problemu.

Kolejną grupę stanowią badani, których motywacja uczenia się języka rosyjskiego wynika z ich zainteresowań tym przedmiotem, językiem, literaturą, czytaniem książek. Odsetek młodzieży wymieniającej ten rodzaj motywów jest znaczny, co wydaje się zjawiskiem pozytywnym, upoważniającym do stwierdzenia, że motywacja uczenia się języka rosyjskiego jest czynnikiem istotnym dla rozwoju uzdolnień językowych. A zatem, wynika stąd ważne zadanie dla nauczycieli tego przedmiotu, a mianowicie: określanie i uświadamianie uczniom przydatności języka rosyjskiego w życiu oraz budzenie i rozwijanie zainteresowań tym przedmiotem, co z kolei ułatwi uczniom kształtowanie pozytywnej motywacji uczenia się języka, zwiększy efektywność nauczania i rozwoju uzdolnień do języka rosyjskiego uczniów szkół średnich. Możliwość czytania i rozumienia tekstów obcojęzycznych stanowi potężny bodziec w nauce języka, ze względu na płynące korzyści praktycznego korzystania z lektury, podręczników, prasy.

Przekonanie badanych o praktycznej, życiowej przydatności języka rosyjskiego i chęć zaspokojenia swoich dążeń poznawczych z zakresu litera-

tury i ogólnej wiedzy językowej staje się decydującym bodźcem do systematycznego rozwijania uzdolnień językowych poprzez czynne opanowanie tego przedmiotu.

Z analizy danych empirycznych wynika, że pozytywna motywacja uczenia się, wynikająca bądź z zainteresowań i dążeń poznawczych, bądź z uświadomienia sobie praktycznej przydatności tego języka, to istotny czynnik osobowościowy, który determinuje w znacznym stopniu rozwój uzdolnień do przyswajania języka rosyjskiego badanej młodzieży licealnej.

UWAGI KOŃCOWE

W niniejszym opracowaniu autorka zajmowała się analizą wpływu niektórych czynników społeczno-kulturowych, dydaktycznych i psychologicznych na rozwój uzdolnień do przyswajania języka rosyjskiego młodzieży licealnej.

Prezentowane wyniki badań pozwoliły odpowiedzieć na wiele pytań szczegółowych, potwierdziły założenie, że uwarunkowania rozwoju uzdolnień do przyswajania języka rosyjskiego młodzieży licealnej są złożone, a wyodrębnione do analizy czynniki nie działają pojedynczo, lecz we wzajemnym ze sobą współdziałaniu. Niniejsze badania potwierdziły istotny wpływ czynników dydaktycznych i psychologicznych, mniejszy społeczno-kulturowych na rozwój uzdolnień językowych badanych licealistów.

Na podstawie przeprowadzonej analizy materiału empirycznego można wysunąć następujące wnioski:

Zgodnie z tezą o wczesnym ujawnianiu się uzdolnień językowych należy stworzyć system opieki nad dziećmi uzdolnionymi, przejawiającymi zainteresowania językiem rosyjskim już od pierwszych lat nauczania tego przedmiotu. Dokładniejszej analizie należałoby poddać system rekrutacji uczniów do klas sprofilowanych. Dobór młodzieży do tych oddziałów powinien uwzględniać poziom uzdolnień i zdolności specjalnych oraz zainteresowania kierunkowe ucznia. Nie może to być przypadkowy, mechaniczny podział młodzieży przyjętej do liceum. Niewłaściwy dobór uczniów do klas sprofilowanych wywiera ujemne skutki na dalszy rozwój i efekty w nauce. Zjawisko takie prowadzi w konsekwencji do niepowodzeń, zniechęcenia nauką szkolną uczniów zdolnych.

W procesie pracy nauczyciela języka rosyjskiego z młodzieżą uzdolnioną doniosłą rolę odgrywają metody prowadzenia lekcji z tego przedmiotu i stosunki interpersonalne między uczącymi i uczniami.

W toku nauczania-uczenia się praca nauczyciela powinna iść w kierunku odpowiedniego wykorzystania możliwości umysłowych i specjalnych uzdolnień ucznia, aby na ich podłożu kształcić „talenty rzeczywiste”, przejawiające się w działaniu, w tym przypadku, w wysokim poziomie opanowania języka rosyjskiego w mowie i piśmie.